

P. 115

SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ

SECȚIA
PERIODICELOR

Director D. GUSTI in . 2595

V33

An I · N° 1 · Ianuarie 1936

74499

INSTITUTUL SOCIAL ROMÂN

de Drept din Paris, colecția atât de folositoare: „Études de Sociologie et d'Ethnologie juridiques”, publică sub nr. XXIII (Salle de travail d'Ethnologie juridique) conferințele despre monografie ale d-lui Prof. *Gusti*: La Monographie et L'Action Monographique en Roumanie (Paris, Les Éditions Domat-Monchrestien, 1935); iar Academia de Științe morale și politice, una dintre cele mai de seamă instituții științifice ale Franței, publică în „Séances et Travaux de l'Académie des Sciences morales et politiques” (Sept.-Oct. 1935) comunicarea ținută în sânul ei: Les Fondations Culturelles Royales de Roumanie. La rândul ei Universitatea din Lipsca, la care și-a dat cu treizeci de ani în urmă d-l Prof. *Gusti* doctoratul în filosofie și care l-a numit de curând doctor honoris causa, i-a publicat comunicarea ținută cu prilejul sărbătoririi, sub titlul lung, dar conform cu obiceiul german: „Aus Anlass seiner Ernennung zum Ehrendoktor der Staatswissenschaften der Philosophischen Fakultät der Universität Leipzig hielt der ehemalige rumänische Unterrichtsminister Professor Dr. Phil. Dr. Rer. Pol. H. C. *Demetrius Gusti* am. 2. Februar 1935 vor den Mitgliedern der Philosophischen Fakultät den nachfolgenden Vortrag über das Thema *Die Königlichen Stiftungen Rumäniens*” (Leipzig, 1935).

Cele două conferințe despre monografie cuprind: I. Expunerea principiilor teoretice pe cari se întemeiază monografia sociologică, adică sistemul personal de sociologie, regulile metodologice ale cercetărilor monografice și consecințele acestora din urmă pentru știința și politica națiunii. II. Prezentarea amănunțită a tehnicii de lucru așa cum a fost urmată în cercetările monografice românești, începând cu pregătirea prealabilă, continuând cu partea cea mai importantă: munca la teren și sfârșind cu utilizarea științifică a datelor culese. Nu numai pentru cititorii din străinătate, dar și pentru Români cele două conferințe constituiesc una din cele mai bune prezentări ale sistemului de știință socială a d-lui Prof. *Gusti*, fiind rezumatul precis al activității d-sale pe acest tărâm. Se înțelege că pentru Români lucrarea d-sale capitală, Sociologia militans, este un izvor mult mai bogat de informație, totuși conferințele de cari ne ocupăm cuprind și idei pe cari, dacă d-sa le-a susținut și răspândit oral, nu le-a publi-

cat în altă parte. Încât cei cari vor să urmărească direct și cât mai complet gândirea științifică a d-lui Prof. *Gusti*, vor trebui să recurgă și la aceste noi izvoare de informație.

Celelalte două comunicări, despre Fundațiile Culturale Regale, înfățișează amănunțit istoricul, organizația, realizările, metodele de lucru și scopurile acestor așezăminte domnești, făcând să se cunoască exact rolul lor în dezvoltarea culturii românești. Înăfășurarea privitoare la cunoașterea țării se întregeste fericit prin cea privitoare la ridicarea culturală a ei. Se schițează astfel o activitate legată strâns de străduințele contemporane ale țării.

Traian Herseni

CONTRIBUȚII LA CERCETAREA MENTALITĂȚII SATULUI MOIȘENI

O bună parte din viața satului e învăluită într-o atmosferă mistică, unde ființe mitice — bune și rele, supranaturale — se amestecă mereu în împrejurările concrete din viața individuală, mărturisindu-și existența la fiecare pas, prin emoțiile pe cari aparițiile lor neașteptate le deslănțuie în sufletele oamenilor, prin împrejurările fantastice în cari aceste ființe sunt văzute și prin practicile utilizate pentru concilierea sau îndepărtarea lor.

Atenția satului este concentrată asupra prezenței, acțiunii și faptelor acestor puteri supranaturale.

Uneori ele apar fluide, confuze, fără contururi precise, alături aceste existențe spirituale, imagineare pentru noi, sunt pentru sat realități vii, concrete, percepute adeseori ca forțe materiale, cari provoacă efecte fizice, cu trăsături de temperament, caracter și fizionomie distinctivă, cu calități fizice și morale identice pentru conștiința fiecăruia. Ele nu mai păstrează însă fluxul perpetuu al reprezentărilor sensibile individuale. Printr'un îndelungat proces psiho-social, ele au părăsit particularitățile percepțiilor și reprezentărilor din conștiința individuală, păstrând și adâncind câteva trăsături cari conturează ființe distincte. Aceste însușiri revin identice în actualizările din experiențele concrete ale fiecărui individ. Obiectivându-se, ele sunt echivalente noțiunilor și conceptelor de pe alt plan de mentalitate, sunt ceea ce se cheamă reprezentări colective,

Fiind forțe spirituale active și actuale, cari determină continuu o bună parte din sentimentele, ideile și faptele oamenilor în satul cercetat, au un interes obiectiv-științific. Fără cercetarea acestor „duhuri”, multe dintre manifestările psiho-sociale actuale, ne rămân neînțelese. Omul crede în existența acestor ființe, a căror experiență concretă, directă, o are la fiecare pas, ca în propriile lui senzații. Își orientează viața și adeseori faptele morale, după ele.

În studiul lor vom găsi răspunsul la o întreagă serie de probleme în legătură cu viața spirituală a satului. Pe lângă alte manifestări spontane, surprinse direct, urmărim acest studiu prin chestionar și convorbire. Pe baza experienței particulare și a unor împrejurări concrete, convorbirea — pe care o dăm mai jos —, a urmărit să degajeze elementele generale, trăsăturile cari definesc fizionomia și însușirile morale ale unei părți dintre „duhurile necurate” cari mișcă viața psihică și socială a satului Moșeni (jud. Satu-mare¹).

— Am auzit că Belteanca²) ar fi înviat de trei ori până să-și dea sufletul. Adevărat este?

Mic Nicoară: — „Apoi, bag samă, o mărș orice fată (fiica) și s'o cântat... S'o scuturat de cap, ș'o înghiet...”

Mic Ion a lui Grigor. — „S'o plinit amu să se ducă la hârzobesca, la pământ, la temeteu...”

— Am văzut la înmormântarea celui împușcat pe graniță, răsturnând în groapă un sac cu pământ. Ce era acolo?

M. I.: — „De unde l-a pușcat... ca să nu umble după sânge, o adus lutu' de-acolo...”

M. N.: — „Dacă-l pușcă, apoi zice că umblă după sânge acolo unde l-o omorât... Trupu omului îi muritor în pământ și spiritul se înălțază la cer... Sângele și carnea, așa spune Scriptura, nu-i iertat să margă la cer.

Numai spiritul înălțază la cer. Trupu' îi păcătoasă, pemintească parte. Acolo la cer se 'nălțază spiritul'. Eu așa am aflat din Scriptură scris, apoi Scriptura este adevărată...”

„O samă de oameni acolo unde au murit, și-au vărsat sângele, și acolo îl poartă noaptea duhurile necurate... Că noaptea este a duhurilor necurate. Ele au putere în timpul nopții. Nu-i nice iertat să umble omul noaptea. Acolo unde l' ajunge sara, să stee pe loc și să-și facă foc ori și unde ar hi și dimineța să pornească încotro are de mărș... Se 'ntâmplă cu el oriceva... Vede oriceva”.

— Ce vede?

M. N.: — „Apoi unu' de-o murit, o văzut Omul nopții”.

— Unde l-a văzut pe Omul nopții?

M. N.: — „Nu știu unde l'”

M. I.: — „Aici l-o văzut la Gica lui Cobuț, cum treci balta l'”

— La ce oră?

M. N.: — „D'apăi cine știe la câtă ora? Noaptea l'...”

— Cum era?

M. I.: — „C'apoi nu putem ști...”.

M. N.: — „Făptura aceea... nu putem ști. Cum scrie la Scriptură că săgetă grozav”.

— Dumneata spuneai că n'a putut să-i vadă capul?

M. I.: — „Da! Așa o fost de'nalt”.

M. N.: — „Așa o spus că era de făpura unui om, dar...”

— Unde l-a întâlnit?

M. N.: — „D-Voastră nu cunoașteți, spre Mare Gheorghe Hodoghii la piatra morii, lângă cărarea aceea, pe-acolo l-o întâlnit”.

— Ce făcea Omul nopții?

M. N.: — „Omul o stat acolo lângă piatră”.

— De ce?

M. N.: — „Acolo poate o avut mai mare putere”.

M. I.: — „Acolo nu-i nice curat”

— Cum, nu-i nici curat?

M. N.: — „O fost ceva giurământ strâmb”. „Unul zice pe-aici, altu' zice mai p'aici. Domnul, judecător spune: „Faceți giurământ l'” — „Păi da' nu-i drept?” — „Da, dar e drept pe unde zici dumneata?” Celălalt gândește că e cum spune el și așa se strică treaba”.

— Ei, acolo vine Omul nopții?

M. N.: — „No, acolo umblă necuratu' șohan l'”

— Păi omul nopții e necurat?

1) Provocată și întreținută de noi, convorbirea cu Mic Nicoară de 31 ani, având 6 clase primare, soția acestuia, Bărtă Măricuță a lui Mihai, de 24 ani, analfabetă și Mic Ion a lui Grigor de 55 ani, analfabet, a fost stenografiată de studentul în filosofie, Neacșu Dumitru, membru în echipa trimisă de Fundația Culturală Regală „Principele Carol” să activeze pentru ridicarea culturală a satului Moșeni din Țara Oașului,

2) Moș Tățaie a Petrii Irincăi — soția lui Baltă Grigor.

M. N. : — „Se'nțelege !”

— Unde se ducea omul acela ?

M. N. : — „La moară”.

— Și ce-au vorbit ?

M. N. : — „*El nu vorbește nimic ! „Poate că-l omoară dacă vorbește !”*”

M. I. : — „*Îi lua graiu' !*”

M. N. : — *Ala-i imputernicit cu duhurile în timpul nopții, o zâs căta omu' acela care o mârș, că altădată când o mai umbla noaptea să ia bota în mână... Era așa ca de-aici până'n mălai (circa 20 m.) Omu' venea din sat, venea spre cas'. Când o sosit acasă, omu' ceta sta.*”

— Ce făcea ?

M. N. : — „*Sta'naintea casii !*”

— Cum, venise înaintea lui ?

M. N. : — „*Până'n odor (curte).*”

— A strigat cumva după el ?

M. N. : — „*Nu, n'o zâs nimic.*”

— Dar altcineva nu l-a mai văzut ?

M. N. : — „*D'apoi altu' nu decât ăla care o murit.*”

B. M. : — „*Păi nu se spune, nu se ia așa la besăzi. Dacăi văzut așa, nu spui la nimeni.*”

M. N. : — „*Eu am văzut, veneam de-aici dela crâsmă. Era cam pe la 12 noaptea. Apoi niciodată n'am văzut spaimă ca atunci, de-atunci n'am avut așa spaimă. Cum am venit de acolo sunt două bălți. (Se așează în mijlocul drumului și desenează cu febrilitate și emoție situația locurilor). Am trecut balta'ntăia. Asta e balta întâia și aci e alta, a doua baltă. Aici când am sosit, aici era un pom, un păr, aici între bălți. Când am agiuns aici la baltă era o cărare. Cum am venit eu, cum am agiuns aici la baltă, lângă pomul acesta, era încă un pom, un nuc. Nu era așa prea departe, ca până în gard (4 m.). Acolo erau doi feciori de oameni, ca doi feciori tineri, ca aeștia cum a fost al Văstii a Țilichii și Ion' a Petrichii. Da' eu am venit pe cărare spre ei. Ce să fac ? Eu vândusem casa Tomii (?) Gândesc că vrea să mă lozească pe mine, da' n'am avut nici-o frică. De bună seamă că vor să mă lozască, ori să mă taie ! Și am mers așa.. Când am fost pornit eu de-am trecut din dreptu' pomilor, pomii au rămas cum e aici. Eu am cotat (observat cu atenție) și mi-am adus aminte că astea e duhuri necurate, și imi iau clopu' din cap, da, cu ochii spre ei, și mi-am făcut cruce de*

trei ori. Când am gătat de făcut a treia oară, o și pchierit din ochi și nu i-am văzut mai mult. Apoi am venit spre casă pe cărare. N'aveam nicio greață (teamă), numai aci m'am gândit că să nu mă lozească dacă o hi oameni curați. Dupăce-am făcut semnu' crucii, că crucea are pasatânii, sabia satanii, dupăce-am plecat de-acolo câțiva pași, mi-o zinit greață, așa că n'am știut că viu pe cărare, așa m'am îngreșat (ingrozit). Așa spaimă cum numai Dumnezeu știe ! Acasă n'am putut face nimica până ce nu s'o dus greața aceia...”

— Mult e de-atunci ?

M. N. : — „*Sunt vreo șapte-opt ani. O fost p'în anu, 26-27.*”

— Ai zis ceva când ți-ai făcut cruce ?

M. N. : — „*Nu, n'am zis !*”

— Către M. I. : Dar dumneata ce spuneai de cruce ?

M. I. : — „*Eu zic că, crucea drept aceia e cruce, că crucea îi sabia satanii și taie pe satan acarcind, ori ziua ori noaptea, când oi fa' cruce nu te temi. Crucea s'o'ntorci ori-cum, tot dreaptă este. Cum o'ntorci, ori așa ori așa, tot dreaptă este.*”

— Cum vine asta ?

M. I. : — „*Pentru că este adevărat. Crucea lui Dumnezău, a lui Cristos. Și eu am văzut !...*”

— Ce-ai văzut ?

M. I. : — „*Am văzut în copilărie așa ca un cal alb... adică necuratu' o fost !-Am fost așa la lucru, că noi am fost doi cotingani (flăcăiandri). Noi nu ne-am știut teme. Eram ca de 17 ani. Eram pe Corneasca noaptea și am văzut așa ca un cal alb. Da' n'am știut noi de spaimă, da' s'o arătat așa înaintea noastră. Noi tăți am fugit pe dealuri până am stat așa noaptea cine știe când...*”

— Ați spus ceva ?

M. I. : — „*Noi n'am zis nimic !*”

— Unde-ați fugit ?

M. I. : — „*Am fugit la colibă... Noi am vrut să prindem raci. Prins-am mulți da' ne mușca. că era bătrâni. Noaptea ies racii afar' la păscut. Era noaptea. Amu' n'ași mai mer'e cât îi lumea !*”

— De ce ?

M. I. : — „*Amu' mă dor chicerele¹⁾. Apoi am văzut așa ceva cum n'am mai văzut și n'am mai auzit. Am auzit apoi, o venit din*

1). Nu s'ar mai duce de groază.

vârful copacului. gândeai că-s zece chietre de moară. O zînt de-acolo din copaci.

— Unde erai dumneata?

M. I.: — La lucru noaptea. Am tăiat mătore — clofter!

— Și?

M. I.: — „Și ne-am spăriet și ne-am dus de-acolo. Am fost mai mulți. El o fost cu coconul lui și eu cu alt cocon (copil). Era noaptea. Ne-am fost lăsat de lucru, ne făceam de mâncare... Apoi o pchicat așa oriceva de sus... N'o pchicat nimic, numai ne-o părut nouă, c'o făcut zugăt mare, o făcut zgămot, cutrămur... Am fugit care'ncotro și am făcut foc. Mai mult n'am mai auzit.”

— De Fata pădurii ce știi?

M. I.: — „Tăt duh necurat!”

M. N.: — „Cel mai tare duh necurat”.

M. I.: — „Cel mai tare duh necurat!”

M. N.: — „Acea dacă'ntâlnește pe om pe hotără, îl duce hăt...”

— Cum așa?

M. N.: — „Horește (cântă) fără'nțele...”

— Cum spune?

M. N.: — „Așa, lung, de gândești că glasul nu-i de om: „Iuuăăă!...” ca o mașină (locomotivă)... Se duce pe hotaru' domnesc pe cercuar. Adică județu' ăsta, județu' Sătmăr cu județu' Maramurăș-Sighet. Hotaru' așa mer'e cum mer'e drumu' aici, cu holmuri dese...”

— Ce face Fata pădurii acolo?

M. N.: — Acolo doarme!... Fata pădurii te-ar omori dacă te-ar prinde. Te-ar omori!...”

— E îmbrăcată?

M. N.: — *Păi numai am auzit, dar de văzut n'am văzut-o!*

— N'a văzut-o nimeni de-aici?

M. N.: — „Numai bătrânii au văzut-o. Dacă vă adunați cu cei de 70-80 ani... Am auzit și eu mai an pe hotar, da'am fugit... Am văzut Fata pădurii venind de la Bixad, cum fugea noaptea pe hotar, da' am fugit că mă temeam că m'o duce!”

— Unde să te ducă?

M. N.: — „Are casă! Ori te duce, ori te afli slut cumva”.

— N'a dus pe nimeni?

M. N.: — „De-aici nu!”

— Dar în alte părți?

M. N.: — „Am auzit c'o luat pe unu'... O adormit, s'o stîns focu' și-o venit duhu'. L-o omorît, l-o ucis”.

— Cu ce l-a ucis?

M. N.: — „Păi are așa putere, când cu gându' acela omoară, are oriceva vântos... Dacă dă un vânt peste om, îi gata...”

— Dar cum este casa Fetei pădurii?

M. N.: — „Păi stîncă de piatră. Piatră, unde cocoșii nu cântă și nice oamenii nu prea umblă... În chietre seci. Așa e duhu' că dacă dormi, te trezești numai cu o greutate, te amorțește. Da' D-Voastră poate n'ai văzut așa ceva. D'apoi se'ntâmplă că dac'ar hi acolo ori om ori dobitoac, apoi acela se bagă'n el, ori în mână ori în picere, ori îi omoară difel. E ca un vânt rău”.

— Păi vântul rău, e tot una cu Fata pădurii?

M. N.: — „Tăt aceia-i!”

— Dar Omul nopții?

B. M.: — „Și ăla tăt necuratu', că cel ce-i curat nu umblă noaptea. Duhurile celea nu știm că cum Dumnezău' lui este. Cum este necuratu' care iese din mormânt! Cine știe că cum?”

— Care anume duh necurat?

B. M.: — „Acelea simt multe!”...

M. N.: — „Acelea se numesc borsocăi, acelea care umblă cu lumină.”

— Este careva om care a văzut borsocăi?

M. N.: — „D'apoi după ce moare, anume iese din temeteu, din cîmîtir, lumina ceia albă. Așa o umblat la podu' acesta al căii ferate! De acasă îl vedem. Aici ar hi fost moarte grozavă. O vînit cociea (tren mic) și l-o aruncat sub pod, i-o rupt mînurile, și picerile. Era un copil... Apoi de-atunci umblă borsocăi acolo. Aceia este așa, că tăt se aprinde și se stinge, așa vedere slăbănoagă. Când coți (privești atent), apoi se stinge”.

— De unde iese?

M. N.: — „Păi zic că numai de-acolo, din mormânt”.

— Care om este borsocău?

M. N.: — „Acea nu se știe, numai femeia poate ști. Noaptea se bagă duhu' în el”.

B. M.: — „Ala face din el siece se pot fa”.

M. N.: — „Vîne așa cum ai aprinde șpirit (spirt), ca un fel de benzină, așa formă. Are puterea diavolului, da' are putere mai mare”.

B. M.: — „In tăt felu' se poate fa': cal, om. Duhurile simt de multe feluri, că duh necurat este vîntu' rău, care poate să rumpă orișice în lume. Acela când e noaptea în-

ourată, când plouă, atunci umblă. *Atunci e noaptea grea*”.

— Ce fac atunci?

B. M.: — „Umlă. eu nu știu ce cotă“...

— Bine, dar ce fac?

B. M.: „Dacă D-Voastră dormiți de greu, ori eu, păi *suge sânge din om*. Se pune ori pe mână, ori pe picere, numai dimineața afli că ce ți-o făcut. Da' nu sugă așa să moară omu’.”

— Altăceva nu mai face?

M. N.: — „*Te rătăce' tătă noaptea*. Așa o fost cu a lui Oboroc, da' acela n'o avut mintea'n'reagă. Nu cunoști locu' că cum este. Nu te poți orienta...”

— Cine s'a făcut borsocău de-aici?

M. N.: — „Numai care este adică lunatic.”

— Păi sunt oameni lunatici?

M. N.: — La noi nu simt. O fost unu' Gica a Grigușii, ăla a fost borsocău, cu ăla n'o stat nici femeia. Că n'o știut nici femeia decât dupăce s'o căsătorit, atunci s'o despărțit c'o văzut că e borsocău”.

— Cum a văzut?

M. N.: — „O văzut că n'are”...

— Trăește femeia?

M. N.: — „Apoi e Măricuța, sora lu' Șomle Ion”.

— Dar am auzit că sunt în alte sate oameni cari, după moarte se fac borsocăi de foc (Drăguș-Făgăraș)?

M. N.: — „Aici nu, n'am auzit”.

— N'o luat foc aici nici o casă?

M. N.: — „Aia, nu!”...

* * *

Este evident că textul poate prezenta lacune și obscurități cari ar necesita explicații și completări. Deoarece n'am urmărit decât să dăm un exemplu concret referitor la acest aspect al mentalității satului și la existența acestei lumi spirituale — învăluită într'o atmosferă mistică, fluidă, cu infinite putințe de transformare, cari depășesc și contrazic legile logice și raționale ale fenomenelor naturale, cari provoacă și întrețin o intensă trăire emoțională (spaimă, groază) — ne-am mărginit să subliniem doar elementele pe cari această convorbire le pune în evidență.

Pe baza acestor elemente, cercetarea noastră s'a întins la alte împrejurări și ex-

periențe concrete personale, de unde noi trăsături au venit să adâncească însușirile fizice și morale ale acestor ființe, ca și rolul lor activ în viața socială a satului. Vom încerca, într'un articol viitor, o conturare mai precisă a acestor reprezentări colective, urmărind problemele pe cari acest plan de mentalitate — cu rădăcini adânci în spiritualitatea celor mai îndepărtate timpuri din trecutul existenței noastre umane — le ridică. Vom face atunci o analiză mai susținută printr'o documentare mai întinsă, referitoare la: atmosfera emoțională pe care apariția acestor ființe o deslănțuie¹⁾; dualitatea de natură și existențele mixte: animal-om, animal-spirit, om-spirit; fluiditatea acestei lumi și putințele infinite de transformare în două sensuri ale acestor ființe supranaturale; fenomenele naturale explicate prin intervenția lor, ca și amestecul lor în domeniul faptelor morale; formulele, practicile magice și barierele (apă, foc), utilizate pentru îndepărtarea lor, pentru neutralizarea efectelor faptelor săvârșite de ele, sau pentru aservirea acestor forțe intențunilor, scopurilor și faptelor omenești. Adică elemente cari ne pun în legătură cu forme de viață primitivă, constituind totuși fundamentul pe care s'a ridicat mentalitatea noastră civilizată.

Gh. Focșă

O VIZIONARĂ BUCOVINEANĂ

Oameni care au avut prilejul să stea de vorbă cu Dumnezeu, cu sfinții și cu îngerii, nu sunt atât de puțini, cât s'ar crede, prin satele românești. Și dacă n'au avut toți parte de „fenomenul Maglavitului”, cât de duioși nu sunt unii dintre ei! Iată de pildă, Catrina Ursu din satul Fundul Moldovei, care a avut trei „vedenii”, trei „leșinuri” și a văzut Iadul și Raiul! De atunci nu mai are decât o singură dorință: să ajungă sfântă și mucenică și să nu-i putrezească oasele după moarte, ca să o cunoască și cei ce astăzi nu cred în adevărul spuselor ei. Rugăciunile și le începe în fiecare zi la ora 6 dimineața și le spune, în gura mare, bătând mătăni și plângând în hohote, până la ora 10. Din gura ei, curg fără

1) Ceace Lévy-Bruhl numește „categoria afectivă a supranaturalului”.